

Dialoguri despre cercetarea româno-polonă cu prof. Helena Krasowska și prof. Constantin Geambașu

Cătălin Mosoia*

Academia Română a fost vizitată de un grup de trei profesoare de la Academia Polonă de Științe, care derulează proiecte de cercetare alături de specialiștii români de la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” și de la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”. Delegația a fost formată din prof. Dorota Rembiszewska, prof. Magdalena Pokrzyńska, prof. Helena Krasowska și prof. Constantin Geambașu¹, Universitatea din București, cunoscut traducător de limbă polonă și specialist în traducere simultană și consecutivă. Echipa a fost însoțită de acad. Gheorghe Chivu. Pentru a afla mai multe despre colaborarea științifică dintre cercetătorii celor două Academii am avut un dialog cu prof. Helena Krasowska. Interviuul pe care vi-l propun în continuare a fost posibil grație prof. Constantin Geambașu, care a asigurat traducerea simultană a întrebărilor din română în polonă precum și a răspunsurilor din polonă în română.

Cătălin Mosoia: *Stimată doamnă profesoară Helena Krasowska, sunteți cercetător și profesor la Institutul de Studii Slave din cadrul Academiei Polone de Științe. Știu că interesele dumneavoastră de cercetare vizează România. Ce anume a determinat această preocupare: limba română sau România?*

Helena Krasowska: Eu provin dintr-o familie mixtă polono-română. La început m-a interesat minoritatea poloneză din Bucovina pentru că tatăl meu este polonez. Totodată, România este aproape de inima mea pentru că mama a fost româncă. Din

păcate nu vorbesc românește fluent, dar port limba română în inima și în sufletul meu. Sper că, la un moment dat, o să reușesc să cunosc mult mai bine limba română.

Cătălin Mosoia: *De câte ori ați venit în România?*

Helena Krasowska: De foarte multe ori. În fiecare an vin în Bucovina, iar la Suceava am desfășurat cercetări de teren în cadrul minorității poloneze. Recent a ieșit de sub tipar o monografie în limba engleză despre lexicul polonezilor în Bucovina. Amintesc și subvenția acordată pentru un proiect care presupune dezvoltarea unei platforme electronice despre moștenirea culturală din Bucovina românească – acum ne aflăm în cel de al doilea an din cei cinci ani ai proiectului. Recurgem la cele mai noi tehnologii de cercetare: folosim drone pentru a realiza fotografii, cu ajutorul unor camere speciale scanăm bisericile vechi și minele de sare, scanăm arhivele de familie, fotografii și documente. Nu în ultimul rând, realizăm interviuri cu cei mai în vârstă locuitori care încă vorbesc graiul polonez. Toate acestea vor fi încărcate pe platforma electronică și vor putea fi consultate de orice persoană interesată.

Cătălin Mosoia: *Informațiile vor fi prezentate și în limba română?*

Helena Krasowska: Deocamdată informațiile vor fi disponibile în limba polonă, însă datele esențiale vor fi și în limba engleză.

* Expert comunicarea științei, Departamentul comunicare și imagine, Academia Română

Profesorii Constantin Geambașu și Helena Krasowska în timpul interviului realizat la Academia Română. Credit: Cătălin Mosoia

Cătălin Mosoia: *Aproximativ, câte persoane mai vorbesc limba polonă în regiunea pe care o studiați?*

Helena Krasowska: Statisticile ne arată că în Bucovina locuiesc cam 3.000 de polonezi, însă după părerea mea, numărul este mai mic. Sunt trei sate – Pleșa, Poiana Micului și Solonețu Nou – unde locuitorii comunică în graiul polonez, dar sunt și localități unde, din păcate, graiul a dispărut.

Cătălin Mosoia: *În localitățile unde se utilizează graiul polonez, oamenii amestecă cuvintele polone cu cele române?*

Helena Krasowska: Cuvintele românești au pătruns deja în uzul limbii polone datorită evoluției civilizației – *frigider, telefon, computer*, de exemplu. Pe de altă parte, sunt cuvinte care dispar odată cu realitățile pe care le exprimă, cum ar fi anumite profesii concrete – de pildă, oieritul, țesutul – sau unele practici, de exemplu, arderea cărbunelui. În timpul celei mai recente cercetări de teren de anul acesta (2024), în august, am înregistrat o singură familie care încă mai arde cărbuni pentru uzul casnic. De aceea una dintre sarcinile importante ale proiectului nostru este observarea și înregistrarea fenomenelor lingvistice: dispariția unor cuvinte care nu mai au corespondent în realitate, dar și apariția unor noi elemente lexicale. Din anul 1803, când s-au înregistrat primele familii poloneze care

au sosit în Bucovina, graiul s-a transmis de la o generație la alta, ca o realitate vie, care face parte din moștenirea spirituală a comunității poloneze.

Cătălin Mosoia: *Doamnă profesoară Krasowska, sunteți implicată în două proiecte de cercetare cu două institute ale Academiei Române: Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” și Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”. Referitor la proiectul cu Institutul de Lingvistică sunteți implicat și dumneavoastră, domnule profesor Constantin Geambașu.*

Helena Krasowska: De fapt, colaborarea între Academia Română și Academia Polonă a debutat încă din anul 2003. La început a fost o colaborare neformală, iar în momentul când am aflat că se pot dezvolta proiecte în cadrul colaborării academice am stabilit să depunem împreună un proiect de cercetare. Primul proiect s-a desfășurat între anii 2010 și 2012 și a avut ca temă stereotipuri, mituri și realități la polonezii din România. A fost un proiect de colaborare științifică între Institutul de Slavistică al Academiei Polone de Științe, Institutul de Lingvistică al Academiei Române și Secția de Slavistică a Facultății de Limbi Străine din cadrul Universității din București.

Constantin Geambașu: Am fost implicat în acest prim proiect fiind profesor la Catedra de limbi și literaturi slave, Universitatea din București.

Helena Krasowska: Ulterior, la fiecare trei ani am depus alte proiecte. În prezent, proiectul actual se referă la statutul minorităților și participă colegi cercetători din ambele țări, printre care dr. Armand Guță de la Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu” al Academiei Române, prof. Dorota Rembiszewska și conf.dr. Magdalena Pokrzynska. Proiectul urmărește și schimbul de informații și de experiență astfel încât românii să aflu cât mai multe lucruri despre cultura poloneză, iar polonezii să intre în legătură cu realitățile culturale și spiritul românesc.

Eu sunt lingvistă și sociolingvistă, profesorul Constantin Geambașu se ocupă de literatură și de comparatistică și este bine să practicăm acest dialog intercultural în cadrul științelor umaniste. Și tocmai de aceea m-am gândit să mai depunem un proiect, de data aceasta cu Institutul de Arheologie al Academiei Române, proiect în care colaboratorii se ocupă de perioada medievală, perioadă în care, după cum se știe, legăturile dintre polonezi și români au fost destul de strânse.

Cătălin Mosoia: *Ce ne puteți spune despre așteptările dumneavoastră privind aceste investigații?*

Helena Krasowska: Depășirea stereotipurilor și a barierelor culturale ar fi printre rezultatele pe care le așteptăm. Vreau să menționez un alt proiect pe care îl derulăm împreună cu Institutul Național „Bucovina” al Academiei Române de la Rădăuți, Suceava, în cadrul căruia organizăm împreună festivaluri bucovinene ale științei. Participanții la festival sunt profesori universitari, care ies din spațiul academic și se apropie de oameni de toate vârstele. Dr. Marian Olaru, directorul institutului, este foarte deschis la acest tip de colaborare, astfel că s-au organizat și desfășurat mai multe ediții ale festivalului bucovinean al științei la Muzeul „Arta lemnului” din Câmpulung Moldovenesc – în 2024 s-a desfășurat a noua ediție.

Cătălin Mosoia: *Domnule profesor Constantin Geambașu, ce ne puteți spune despre cultura polonă?*

Constantin Geambașu: Am studiat și m-am format în Polonia. Mă ocup de limba, cultura și

literatura polonă de aproape o jumătate de secol, astfel că ar fi foarte multe de spus.

Cred că un lucru foarte important pe care l-am observat la polonezi ar fi consecvența pe care ei o manifestă în legătură cu dezvoltarea propriei culturi. Investesc foarte mult în cultură indiferent de perioadele de criză economică sau financiară – au investit chiar și în perioada comunistă, deși cultura a suferit într-o anumită măsură. Țin minte că în Polonia anilor 1975 s-a instalat criza alimentară și nu numai, dar Universitatea din Varșovia a continuat organizarea cursurilor de vară pentru studenții străini. Pentru mine a fost un element extrem de semnificativ în legătură cu prețuirea pe care polonezii o acordă culturii.

Pe de altă parte, s-ar putea spune că la nivel instituțional polonezii știu să organizeze activități științifice și culturale. De exemplu, Festivalul internațional de poezie Czesław Miłosz, dedicat marelui lor poet care a fost distins cu Premiul Nobel pentru Literatură (1980), se desfășoară anual începând cu 2011. Săptămâna Miłosz este o adevărată sărbătoare, în care au loc recitaluri de poezie, traduceri, lansări de carte și filme.

Dintr-o altă perspectivă, centrele universitare importante – Cracovia, Varșovia, Wrocław, Poznań, Gdansk – au dezvoltat, mai ales după 1990, nu numai studii în domeniul științelor exacte, ci și din arealul studiilor umaniste. Programele Erasmus funcționează excepțional și sunt condiții favorabile care încurajează schimbul interuniversitar.

Așadar, în interiorul Poloniei se manifestă o viață științifică bogată. O altă componentă a culturii polone, la fel de dinamică, este deschiderea față de celelalte țări și legăturile stabilite cu acestea, cum ar fi Franța și SUA.

Institutul de Studii Răsăritene, unde doamna profesor Helena Krasowska susține un curs, organizează în fiecare an o conferință științifică în limba engleză cu participanți de pe toate continentele. Tot acest institut organizează de mai multă vreme o școală de vară pentru care oferă burse tinerilor participanți și la care prelegerile sunt susținute de profesori din diferite centre universitare din Polonia, dar și din afara Poloniei.

Cultura polonă este de sorginte nobiliară și are o tradiție veche, din perioada lui Cazimir cel Mare, când s-a înființat Universitatea din Cracovia (1364). A fost o perioadă mai grea pentru polonezi, perioada împărțirilor teritoriale, când administratorii străini nu aveau interesul ca această cultură în limba polonă să se dezvolte – se știe că a avut loc germanizarea, rusificarea, închiderea unor universități, adică timp de peste 100 de ani polonezii au avut dificultăți. Cu atât mai mult este demn de laudă efortul lor după renaștere, în 1918, când au redobândit independența națională. Polonezii revin la această tradiție, recuperează întârzierile și, chiar dacă au trecut și printr-o perioadă grea comunistă, astăzi, după părerea mea, Polonia se înscrie printre țările europene cu un înalt nivel cultural și instituțional.

Cătălin Mosoia: *Doamnă profesoară Helena Krasowska, ce ne puteți spune despre cultura română?*

Helena Krasowska: Cultura română este la un nivel înalt. Printre altele, datorită unor ambasadori ai culturii române în Polonia, cum este profesorul Constantin Geambașu, ca traducător și nu numai, care a participat de mai multe ori la conferințele științifice internaționale de slavistică. Venind de multe ori în România, am fost la Ate-neul Român, la Opera Națională, la teatre, astfel că am simțit și trăit spiritul cultural românesc. În mod cert am vizionat mai multe spectacole în România decât în Polonia. De multe ori, am impresia că nivelul de cultură este mai înalt aici decât acasă, pentru că aici văd mai bine cum stau lucrurile.

Cătălin Mosoia: *Probabil că timpul dumneavoastră este mai îngăduitor aici decât acasă, în Polonia.*

Helena Krasowska: Întru adevăr, acasă sunt mai ocupată. Pe de altă parte, sunt martoră a schimbărilor care se produc în domeniul cultural, și nu numai, în România. Ceea ce aș dori să remarc în mod deosebit este legătura nemijlocită cu oamenii. Oamenii sunt foarte importanți, oamenii cu care intru în legătură, cu care discut, calitatea lor

mă impresionează. Am avut onoarea să întâlnesc oameni deosebiți, am cunoscut ospitalitatea lor, iar prin intermediul lor am aflat lucruri noi și frumoase, m-am îmbogățit cu spirit românesc.

Cătălin Mosoia: *Stimată doamnă profesoară Krasowska, care credeți că sunt apropierile și deosebirile între polonezi și români?*

Helena Krasowska: Atât polonezii, cât și românii sunt deschiși, te întâmpină cu drag și pot să-ți vină în ajutor. Diferențele se manifestă la nivel de cultură populară: românii le place să se distreze și nu se plâng că o duc rău – în tradiția populară polonă, se spune despre polonezi că se văicăresc, sunt mai puțin optimiști și mai degrabă se plâng decât se bucură de viață.

Cătălin Mosoia: *Domnule profesor Geambașu, ce spuneți despre apropierile și deosebirile dintre români și polonezi?*

Constantin Geambașu: Am sentimentul că asemănările dintre polonezi și români provin din tradiția creștină. Europa se bazează pe fundamentul creștin. Chiar dacă ei sunt catolici și noi suntem ortodocși, avem o platformă comună având în vedere că geneza culturii este de natură religioasă atât în Polonia, cât și în România.

Pe de altă parte, polonezii și românii au înțeles de-a lungul timpului rolul culturii. Cultura i-a salvat și pe ei și pe noi, dar atât de diferit încât putem vorbi despre paradox. Astfel, românii sunt un popor romanic printre slavi, iar cultura veche a evoluat în spirit ortodox slav; polonezii sunt un popor slav, dar cultura lor a evoluat pe orbita umanismului romanic, latin.

Despre români se spune că sunt un popor care suferă, suportă, îndură și nu prea se revoltă. Polonezii nu stau mult pe gânduri, știu să se bucure în mod romantic. Romantismul lor a fost un curent foarte bine dezvoltat și susținut de nobilimea poloneză în comparație cu romantismul nostru care a fost ușor întârziat, în condiții mai grele, iar sincronizarea cu Europa s-a produs ceva mai târziu. Această Polonie eroică, luptătoare s-a manifestat nu numai în timpul împărțirii Poloniei, ci

și în timpul ocupației fasciste, în perioada interbelică, în timpul comunismului.

Cătălin Mosoia: *Așadar, vorbim despre o trăăsătură?*

Constantin Geambașu: Este etosul eroic polonez. Așa numesc eu acest spirit de luptă, această dorință de libertate. În timp ce românii s-au salvat printr-o rezistență oarecum camuflată de-a lungul timpului. Este un miracol și totodată o știință să rezisti în condiții neprielnice din punct de vedere istoric.

Cătălin Mosoia: *Dialogul ne-a purtat în direcții variate. Revenind la tema discuției noastre, încotro cercetarea româno-polonă?*

Helena Krasowska: În domeniul științelor umaniste cercetările sunt foarte importante, mai ales cele pe termen lung. Mă refer chiar la colaborarea dintre Academiiile noastre, care are deja peste un deceniu. Pentru că dacă ne-am rezuma la un singur proiect pe o perioadă de trei ani ar fi greu să vorbim despre rezultate. Datorită colaborării dintre institutele de cercetare ale celor două Academii putem vorbi despre rezultate durabile. Printre altele, prof. Geambașu este cel mai bun traducător de limbă polonă în România; cărțile dumnealui se referă la minoritatea poloneză din România. Noi, cercetătorii, transmitem informația nu numai prin intermediul cărților, ci și în cadrul întâlnirilor cu

tinerii, studenții și oamenii din diferite localități în cadrul festivalului de știință. În timpul sejurului de documentare nu ne limităm doar la cercetarea de teren sau de bibliotecă, ținem prelegeri, au loc întâlniri la Casa Poloneză, la facultate, la Institutul Polonez.

Constantin Geambașu: Merită să subliniem și importanța Institutului Cultural Român de la Varșovia (înființat în 2006), pentru că astfel, polonezii sunt la curent cu literatura și cultura română. Consider că este o binefacere că putem să participăm la proiecte în care sunt implicate cele două Academii, la conferințe științifice ori să ținem cursuri. Traversăm o perioadă excepțională în care cultura și știința se pot dezvolta și în care inițiativele instituțională și privată se materializează.

Helena Krasowska: Sunt foarte mulțumită de această colaborare cu Institutul de Lingvistică al Academiei Române. Este o onoare să pot colabora la acest înalt nivel științific. Sper că această colaborare va continua cu succes.

București, 14.11.2024

Notă

1 Prof. Constantin Geambașu este primul traducător român care a fost distins, de către Institutul Cărții din Cracovia, cu cel mai important premiu polonez pentru popularizatorii literaturii polone în lume, Premiul „Transatlantic” (2016).